

PSIHOANALITIČKI ASPEKT UVREMENJI- VANJA I RAZVREMENJI- VANJA

Psihoanalitičko pojmovanje vremena nezamislivo je bez jasne i čiste percepcije učenja u vremenu. Temeljni koncept psihoanalize, njezin nosivi stub, ključ bez kojega se ona ne može zamisliti, jeste *represija*. Cijelo Freudovo učenje je temeljeno na teoriji potiskivanja. Freudova revolucionarna misao zasniva se na radikalnoj reviziji svih dotadašnjih teorija o čovjekovoj prirodi. Sve perspektive njegovih istraživanja i cijeli sistem razmišljanja sakupljeni su u pojmu represije.

Bez potiskivanja ne može se zamisliti suština društva i civilizacije. Represija je uvjet formiranja svake individue. Osnova represije je u vlastitom potiskivanju ličnosti. Istraživanje pojma represije moguće je ako se prati tok Freudovih razmišljanja prema ovoj hipotezi. Otkrivanje niza značajnih fenomena koje grupiše u osnovne temeljne krugove, omogućuje bolje razumijevanje ovog pojma. U prvom su redu to simptomi mentalnih poremećaja, drugo su snovi i treće — razni samostalni pojavni oblici koji se svrstavaju u zajedničko značenje psihopatologije svakodnevnog života, uključujući jezičke lapsuse, pogreške i prisilne misli. Inzistirajući na

psihičkom determinizmu, Freud je pokazao da nema slučajnih sadržaja u ispoljenoj čovjekovoj aktivnosti. Sve ima svoje uzroke i razloge. U razmišljanja o čovjeku Freud uvodi ciljevitost i *intenciju* svakog ponašanja. Fundamentalno otkriće sadržano je u neurotskim simptomima. Značenje pojedinih sadržaja je izvan percepcije i shvaćanja pojedinca. Ciljevi su skriveni i nisu rezultat svijesne voljnosti. Izraženo njegovim jezikom, pokretači akcije i pogađači ciljeva su „nesvijesne ideje“.

Ovo otkriće nesvijesnog baca novu svijetlost i pokazuje nove svijetove psihičkog realiteta. Percepcija vanjskog svijeta i prividna percepcija samoga sebe govore o jednom, u principu mnogo manjem, prostoru koji zaposijeda čovjek. Irracionalno i nesvijesno je u osnovi šire i dublje. Zato Freud za psihoanalizu kaže da ona nije „ništa drugo nego otkrivanje nesvijesnog u duševnom životu“¹⁾.

Freudova misao nije ograničena hipotezom nesvijesnog psihičkog života. Drugi fundamentalni sadržaj leži u hipotezi da nesvijesne ideje u ljudskom biću ne ulaze u svijest određenim i vidljivim putevima. Postoji mnoštvo prepreka iskazivanju nesvijesnog u svijesnom sadržaju. Sirovi materijal nesvijesnog stalno ključa. Svijest dobiva neka posredna obavještenja o nesvijesnom. Freud kaže: „Čitava psihoanalitička teorija je u osnovi sagrađena na percepciji otpora što ga iskazuje bolesnik kada mi pokušamo učiniti svijesnim nesvijesno.“²⁾

Stalni i uporni odnos nesvijesnog i svijesnog života je u isto vrijeme i dinamični međuosobni konfliktnog stanja. Psihoanaliza je nauka o mentalnim konfliktima. „Suština represije počiva u funkciji da se nešto zadrži izvan svijesti.“³⁾

Represija kao sadržaj ispoljava se u odbijanju čovjekovog bića da spozna realitet svoje vlastite prirode. Činjenica da potisnuti ciljevi i sadržaji pokazuju svoje postojanje u snovima i neurotskim simptomima objašnjava i skriveni pokušaj da se svijesno označe prostori nesvijesnog. Ovi sadržaji ne predstavljaju čistu sliku nesvijesnog. To je kompromis između dva konfliktna sistema i u osnovi izbjegavanje realiteta konfliktne situacije. Bez teorije represije bila bi potpuno besmislena Freudova teorija instinkta i njezin

¹⁾ *A General Introduction to Psycho-Analysis*, New-York, Perma Glants, 1953, str. 397.

²⁾ *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, London, Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis, 1933, str. 92.

³⁾ *Collected Papers*, ed. J. Riviere and Strachey, 5 vol., str. 92.

perpetualni dualizam. Ne bi se mogle objasniti činjenice konflikta u mentalnom životu, kao ni ciljevi koji informiraju o faktičnom stanju čovjeka.

Freud to kaže ovako: „Mi smo izveli našu teoriju nesvjesnog iz teorije represije.”⁴⁾

Zato je represija ključna riječ cijeloga sistema. Ona objašnjava i indicira strukturu dinamizma psihičkog konflikta u čovjeku. Omogućena je procedura da se od neurotičnih simptoma, snova i grešaka ode prema općoj teoriji čovjekove prirode. Sigurno je da nema cjelovitije i potpunije teorije o čovjekovoj prirodi od one koju nam je ponudio Freud. Potisnuto nesvjesno postaje suština čovjeka i objašnjenje njegove aktivnosti. Nesvjesni sadržaji koji se svakodnevno potiskuju nastoje ispoljiti svoju legitimnost preko neurotičnih simptoma ili snova. Bolesni simptom i snovi su posljedica maskiranog izbijanja potisnutih nesvjesnih sadržaja, „san je sam po sebi neurotični simptom”⁵⁾.

Znači svi smo mi neurotici. Snovi pokazuju da ne postoje prave granice između neuroze i zdravlja. Psihopatologija svakodnevnog života pokazuje istu dinamičnost. Između normalnog i abnormalnog nema kvalitativne, postoji samo kvantitativna razlika. Vjerovatno smo bliži Freudovim gledištima prihvatimo li protuslovnju formulaciju razlike između neurotičnog i zdravog. Ova razlika je samo u tome što „zdravlje” ima karakter socijalne forme neuroze.

Paradoks postojanja potisnutog nesvjesnog uključuje još jedan paradoks: opću neurozu čovječanstva. Neuroza nije samo povremeni poremećaj. Ona prožima sve ljude. Ona je u nama. Ona je naša u vremenu. Freud je otkrio „edipalni kompleks” kao ishodište svih neuroza u sebi samome. Neki autori smatraju da „Tumačenje snova” predstavlja veliki doprinos i potvrdu Sokratove misli „Upoznaj samoga sebe”.

Stalno prisustvo psihičkog konflikta posljedica je neodoljive navale nesvjesnog i iracionalnog, te stalnih represivnih mjera i potiskivanja. Opisujući represiju, u jednom trenutku smo upotreabili pojam „cilja”. To je ispoljavanje nastojanja čiji je sadržaj i izvorište nesvjesno. Taj cilj se potiskuje. Psihički konflikt koji dovodi do snova i neuroze nije generiran ili uvjetovan intelektualnim problemom. Ovi konflikti se rađaju kao posljedica želje i žudnje. Freud često upotrebljava izraz „nesvjesna ideja”.

⁴⁾ *The Ego and The Id*, London, Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1927, str. 12.

⁵⁾ *A General Introduction to Psycho-Analysis*, New York, Perma Giants, 1953, str. 87.

Postoji opasnost da se u ovom kontekstu krivo shvati sadržaj nesvijesnog. Freud kaže: „... mi se bavimo samo sjećanjem i idejama. Jedina vrijedna stvar u psihičkom životu su emocije... ideje su potisnute samo zato što su povezane sa emocijama... bilo bi mnogo korektnije reći da represija djeluje na emocionalne sadržaje.”⁶⁾

Freudovska psihologija isključuje sve kategorije čiste kontemplacije za koju nema nikakvog interesa. „Samo želja može pokrenuti psihički aparat.”⁷⁾

Nesvjesno se identificira s „principom zadovoljstva”. Ovaj princip ne uključuje komplicirane hedonističke ili partikularne teorije koje bi se svodile na snagu zadovoljstva. Freud kaže: „Pribavljanje principa zadovoljstva je sreća.”⁸⁾

Čovjekova želja za srećom je u protuslovlju sa strukturom svijeta. Realitet se ugrađuje u čovjekovo biće. Realnost je tu i sada, stalno remeti zadovoljstvo. Realitet potresa želju. Princip zadovoljstva je u sukobu sa principom realiteta i taj konflikt uzrokuje represiju. Pod uvjetima potiskivanja suština našeg bića počiva u nesvjesnom i samo nesvjesno je prostor kojim vlada princip zadovoljstva. Snovi i neurotični simptomi pokazuju da frustracije realiteta ne uništavaju želje i žudnje, koje su suština našeg bića.

Nesvjesno je neobuzdano, neukrotivo, neuništivo. Ono je elementarna građa ljudske duše. Sve može biti okrenuto protiv njega. Ono je uporno. To je duboko korijenje čovjeka i strastvena želja da se dosegne sreća. Svijest je organ adaptacije na okolinu i na kulturu. Sviješću ne vlada princip zadovoljstva već princip prilagođavanja realitetu, princip realiteta. Zbog svega ovoga, snove i neurotske simptome, koje smo analizirali u vrlo sažetoj formi kao produkt sukoba svijesnog i nesvijesnog sistema, u isto vrijeme možemo analizirati i kao posljedicu konflikta između principa zadovoljstva i principa realiteta. Svi ovi sadržaji koji su manifestacija nesvijesnog, pa i fantazija, predstavljaju u punom smislu otuđenje od realnosti koja se ne želi prihvatiti. Drugim rječima, ovi sadržaji su i povratak principa zadovoljstva. U kompromisu između ova dva sistema, zadovoljstvo se može reducirati ili transformirati u cijeli niz sadržaja, počevši od tjeskobe, pa do bola. Pod uvjetima potiskivanja i pod dominacijom principa reali-

⁶⁾ *Delusion and Dream and Other Essays*, ed P. Rieff, Boston, Beacon Press, 1956, str. 70.

⁷⁾ *The Basic Writings of Sigmund Freud*, New York, The Modern Library, 1938, (dreams) str. 510.

⁸⁾ *Civilization and Its Discontents*, London, Hogarth, 1930, str. 27, 39.

teta, zadovoljstvo se degradira u status simptoma.⁹⁾

Realnost uzrokuje represiju, naznačavajući problem. Ne pokazuje tendenciju da ga riješi. Freud ponekad poistovjećuje princip realiteta sa „borbom za egzistenciju”. Tako se objašnjava i objektivna ekonomska potreba rada. Čovjek stvara svoj vlastiti realitet i mnogo drugih različitih realiteta. To je u isto vrijeme stvaranje kulture i društva. Promatrajući čovjeka kao socijalnu životinju, Freud u isto vrijeme odvaja čovjeka od životinje kreacijom i kulturnim razvojem. Dolazi do istog zaključka kao i Nietzsche: „Bolest zvana čovjek.”¹⁰⁾

Čovjek stvara historiju represijom. Životinja nema historiju. Razlika između čovjeka i životinje je u represiji. Pod pritiscima potiskivanja javlja se i „neobuzdano ponavljanje”. Ovaj sadržaj se iskazuje u stalnoj težnji da se dozove prošlo. To je u isto vrijeme i traganje nesvjesnog i zalag budućnosti. I zato neuroza izražava traganje za novim u dubokoj podložnosti prošlom. Ako nas psihoanaliza ponovljeno uči da smo tjelesni, da je represija model tjelesnog i da je tjelesno prolazno, onda nam preostaje nesvjesno kao nekorodirano i otporno. Vječnost je model nerepresivnog tijela. Nesvjesno je nevremeno. Vrijeme započinje represijom. Kompulzivna repeticija (neobuzdano ponavljanje) je direktni izvor fiksacije sa traume u prošlosti. Ona je u svojoj suštini elementarna, po nekim autorima i elementarnija od principa zadovoljstva. To je mehanizam u kome instinkt obnavlja ranije stanje stvari i postavlja ih u ranije odnose. Poslije ovoga nam je mnogo lakše shvatiti psihičko pojmovanje o vremenu. Instinktivni procesi su u „Idu” sa bezvremenim, nemaju svoje vrijeme. Represijom se stvara i uobličava vrijeme. Nerepresivni život, egzistencija nesvjesnog, bili bi nevremeni i vječni. Zato neki psihoanalitičari u pojmu „Sabbath of Eternity” vide vrijeme u kome ne bi bilo više vremena. Kompulzivna repeticija, neobuzdano ponavljanje starih nesvjesnih sadržaja, ima baš tu ideju kao svoj glavni cilj. Represija i kompulzivna repeticija generiraju historijsko vrijeme. Potiskivanje transformira bezvremenu kompulzivnu repeticiju u pokretačku dijalektiku neuroze. Neuroza postaje isto što i historija. Sa kompulzivnom repeticijom se osigurava historijska zakonitost sporog povratka reprimiranih sadržaja. To je u isto vrijeme i tanana igra uvremenjivanja i razvremenjivanja.

⁹⁾ *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*, London, Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis, 1939, str. 20—28.

¹⁰⁾ Nietzsche F., *The Philosophy of Nietzsche*, str. 702.

Freud nije povezao kompulzivnu repeticiju sa teorijom represije. Ta veza se iskazala naknadno. Iz toga povezivanja paradoksalnih sadržaja, koji su u dubljoj uzajamnosti, proizlazi da su instinktivni procesi nevremeni. Nesvijesno je nevremeno.

Samo represivni život je uvremenjivanje. Ne-represivan život je nevremen. Ukidanje represije je razvremenjivanje ili vječnost. Hegel predviđa kraj dijalektike historije konačnim ulaskom čovjeka u „vječne sadržaje apsolutnog duha“¹¹⁾.

Psihoanalitička teorija vremena mora se shvatiti kao tačka udaljavanja od Kantove doktrine da vrijeme ne pripada stvarima u sebi, jer je forma ljudske percepcije. Vrijeme ne mora biti forma ljudske percepcije. Ono je izraz ljudskog bića i upornog konflikta. Nesvijesni mentalni procesi su nevremeni. Postoji šansa sa bezvremenim životom. Vrijeme se javlja kao otuđenje, ali i kao kompulzivna repeticija. Instinktivne aktivnosti, u kojima je moguća potpuna satisfakcija i ukidanje represije, povezuju sve aspekte koje je Freud kasnije definirao u dvojstvu instinkta života i instinkta smrti. Ako smrt omogućuje život, i ako čovjek reprimira smrt, onda je čovjek organizam koji reprimira i potiskuje svoju pravu prirodu. Životinje žive životom svoje vrste.

Kod njih nema represije što izlazi iz njih samih i troši se u njima samima. Represija stvara vrijeme i instinktivnu kompulziju mijenjajući unutrašnju prirodu čovjeka, a i vanjski svijet u kome čovjek živi. Ona daje čovjeku historiju i podvrgava život pojedinca historijskim sadržajima vrste. Sve se ovo odvija u ljudskom, dobro definiranom i dobro ograđenom vremenu.

U romanu Dobrice Ćosića *Bajka*, koji je u celini vrlo bogato štivo za psihoanalitičku obradu, postoji jedno vrlo originalno i interesantno poglavlje. To je „Razistorija“. Ovo nije samo interesantan pristup vremenu, već je i katarza od posebnog interesa za psihoanalitičare. Da sažmem: U početku kao da je stalo vrijeme. Časovnici su usporili svoje tokove. Prolazi vrijeme, tako: „Prošlo je jedno pola časa, a meni se čini da ih je prošlo nekoliko. Ponovno proveravam vreme na svom časovniku, ravno je zvaničnom. Pitam druge, kod svih je isto vreme i svi su odavno budni... deca traže da drugi put doručkuju; još sunce nije izgrejalo, a svi tražimo ručak... neki lunjaju ulicama, radno vreme nikako da počne.“¹²⁾

¹¹⁾ Brown N., *Life against Death*, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 1970, str. 93.

¹²⁻¹⁷⁾ Ćosić Dobrica, *Bajka*, Prosveta, Beograd, 1966.

Poslije ovog usporavanja vremena, u jednom trenutku kao da je vrijeme stalo. Sve ovo ljude zbunjuje, ali i psihološki mijenja. No, sada se događa nešto novo, dublje i stravičnije. Vrijeme se ubrzava, satovi se počinju kretati unatrag. Sunce satelitskom brzinom siječe nebo, brzo se uspinje i spušta ka zalasku. Odjednom svi satovi staju. Ne mogu pratiti brzo kretanje unazad. Noć traje vrlo kratko, ne duže od jednog normalnog sata. Brzo nailazi dan, vrlo je kratak. Ubrzo nestaje dan. Nestaje noć. Više ne postoje. „Smračuje se, rasvetljuje se; svetlost-tama, rez-svetlosti, rez-tame; nebom sevaju sunce, mesec i zvezde, gase se, sevaju; nebom se gone svetlost i tama, a u talasima jednakomerno. Kiša, suvo, vetar, tišina, smenjuju se brzo, nemerljivo.”¹³⁾

Zakon zemljine teže se ne mijenja. S drveća padaju plodovi, lišće se suši i sahne, a onda ponovo i brzo zeleni. Čas je zima, čas vrućina.

Ljudi se razboljevaju od bolesti smijeha. Stare lipe i platani se mijenjaju, stanjuju i pomlađuju. Pretvaraju se u sadnice. Vrši se dalje preobražavanje u male biljčice. Drveće nestaje u zemlji. Ljude hvata strah da će se i oni smanjiti, da će postati djeca i dojenčad, da će se pretvoriti u embrione i elementarne spolne stanice. Sijeva svijetlo i tama, izmjenjuju se dan i noć. Ovaj cijeli proces pisac naziva „Unepostojavanjem”. Sve što je ovovremeno i građeno nedavno, počinje se raspadati: „unepostojavaju se nove kuće i sva nova zdanja podignuta na mestima gde smo srušili stara... stvari i nameštaj survivavaju se na temelje starih srušenih kuća i građevina koje niču u vis.”¹⁴⁾

Cijeli gradovi se unepostojavaju „...postepeno i redosledno. Ljude obuzimaju novi strahovi. Po tom unazadnom redosledu, ustaju, vraćaju se, dolaze mrtvi, unoseći u sveopšti nered izbezumljenost i duševne slomove živih.”¹⁵⁾

Sve se kreće prema svom početku, prema nestanku. Na živim ljudima, onovremenicima nema bioloških ili fizioloških promjena. Oni se nisu okrenuli prema suprotnim smjerovima. Započela je totalna negacija klasičnog smjera evolucije. Ušlo se u jednu vrstu reverzibilnosti. Izmjenio se karakter smrti. Nastaje sveopći „noćodan”. Javlja se i novi pojmovi: „snegosunce”, „vetrotišina”, „sušokiša”.

Odmrtvljeni u početku ne vide žive i sve ono novo što je postojalo dok su živjeli. Ubrzo su se snašli i počeli su se ponašati kao da sve što se događa djeluje normalno i prirodno. Odmrtvljeni se ne čude povratku u prošlost, „bilost”. Oni se čude onome što je nastalo iza njihovog prvog života. Nastaju nesporazumi mrtvih i živih.

Rješavaju se stari i neprečišćeni računi. Utvrđuju se laži, premaganja i mržnje. Promjene su i na ulicama koje se „...nadimaju, trzaju ka nečemu, asfalt i trotoari se talasaju, mreškaju, grče... sa asfalta i betona bulevara i ulica niču kamenje i beluci... stvaraju se močvare i napuštene njive...”¹⁶⁾

Gradovi mijenjaju svoja lica, na njihovo mjesto dolaze stari i raniji. Sve više i više ljudi se odmrtnjaju. Nailaze novi mrtvaci. Vrijeme se vraća sve brže i brže. Nekadašnji ratnici i heroji izlaze, ali se ne snalaze. U početku se nečega boje. Razistorija potvrđuje i afirmira neke velike vođe, druge poništava i čini ih beznačajnim. Sve dovodi u pitanje društveni i lični integritet živih. Mijenjaju se društva. Ni jedno nije više stalno. Vidi se u noćodaniji da u bilosti nije bilo baš onako kako je prikazano. Stvaraju se novi pokreti. Novi sistem vrijednosti. Razistorija se nastavlja. Nailaze druga i prošla vremena. Bivši mrtvi se bore za moć i značaj, za vlast i bogatstvo. Dolazi do tuča i obračuna, ali su mrtvi sijenke, kao i njihova oružja. Nastupa razoslobodenje. „Kolone crvenoarmejaca i partizana marširaju unazad. Peva se pesma od kraja do početka, dok se sa njih odvaja cveće i vraća na ruke naroda na pločniku.”¹⁷⁾

Ubrzo upostojenim starim ulicama marširaju pukovi „smešne i jadno opremljene vojske, bose ili u opancima, marširaju unazad, dok za njima unazadno ide komora po svemu pobeđene armije, onda njena vrlo smešna pešadija, pa artiljerija.”¹⁸⁾

Ratnici iz prvog svjetskog rata u razistoriji ustaju u odbranu svoje i nepostojane istorije. Odmrtnjeni i živi seljaci se ubijaju oko međa, oru, siju, žanju. Sve je više živih i mrtvih, a sve je neugledniji prostor što ga nastanjuju. Razistorija se nastavlja, pa slijedi prvi vijek razistorije, a onda drugi vijek razistorije, i tako dvadeset vijekova razistorije unazad. Miješa se razistorija doseljenja Slavena, onda razistorija Venecije, razistorija Rima. Sve se to odvija pred očima živih onovremenika koji prisustvuju razistoriji. Čitaju aktuelne izvještaje svojih Akademija nauka i svoje listove. Čita se „Unita” kod bivšeg „Florijana”, na sprudu lagune. Čita se „Time” dok prolazi povorka koja slavi Dioklecijana. U razistorijskoj povorci carevi u smiješnim crvenim odorama podsjećaju na vlasnice bordela. Ljudi prisustvuju Michelangelovom vajanju i neumornom traganju za Sikstinskom kapelom na čijem mjestu je sada nekakva njiva. Leonardo Da Vinči oduševljen je modernom umjetnošću i slika apstraktne crteže. Očekuju se u turi-

¹⁶⁾ Brown N., *Life against Death*, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 1970, str. 15.

stičkim aranžmanima u historiji dobro opisane bitke. Ne pojavljuju se vojskovođe i bitaka nema. Razistorija tumači da ih nije ni bilo, da su izmišljene. Očekuje se konačna pobjeda kršćanstva, a onda paganski period. Sve negdje svršava na međi izlaska Krista, za koga filozofi tvrde da neće doći, jer ga ne može prikazati razistorija. Razistorija ukazuje na materijalne i ljudske vrijednosti. Božansko je izvan i iznad nje. Tu negdje završava priča. Vrijeme se ponovo zaustavlja. Mrtvaci najprije kunjaju, skrivaju se i nestaju. Sve se mijenja. Počinje ovo i sadašnje vrijeme. Smanjuje se noć i dan. Sunce se javlja negdje na sjeveru, a zalazi na jugu. To samo neko vrijeme, i sve što je bilo čudno i neobično nestaje. Struji stari život, zapravo — ponovno se rađa novi i aktuelni svijet, bez odmravljenih, bez unepostojanja i bez bilosti.

Ove opširnije pasaže razhistorije sasvim se dobro uključuju u psihoanalitičke stavove i sadržaje. To je traktat o razhistoriji kao aboliciji i poništenju historije. U historiji se dešava nešto slično što se događa i u životu svake individue. Svijet prolazi kroz konflikte seksualno-agresivne prirode. Iza toga ostaje uporni trag koji se uglavnom i često i zaboravlja. Rijetko je taj pečat svijestan, mnogo češće je iracionalan. U nekim kasnijim i drugim razdobljima, poslije neodređenog perioda latencije, ovi sadržaji ponovno ulaze u život. Esencijalna građa tih sadržaja slična je strukturama i tendencijama neurotskih simptoma. Postoji i druga sličnost historije i neuroze. Zajedničko im je pojmovanje o „arhaičnom naslijeđu“. Čovječanstvo je zarobljenik prošlosti u istom smislu kao i neurotična osoba. Ne može se pobjeći od svoje prošlosti. Sve poznate kulture današnjeg svijeta ograničene su svojim kulturnim nasljeđem, što je u osnovi neurotska konstrukcija. Srž individualne neuroze je u „arhaičnom naslijeđu.“ Traka sjećanja iskustva formira nove generacije.

Čovjek se može shvatiti samo filogenetski. Potisnuto nesvjesno koje proizvodi neurozu nije samo individualno, već i kolektivno. Poznato je da je ontogeneza rekapitulacija filogeneze. Svaki individuum obnavlja cijeli proces historije svoje rase. U nekoliko godina dijete prevaliuje ogromnu razdaljinu od čovjeka kamenog doba do civiliziranog čovjeka današnjice. Teorija neuroza se proširuje i na teoriju historije. Postoji i uzajamnost, pa teorija historije preplavljuje teoriju neuroze.

Postoje mnoge anticipacije ovakvog shvaćanja historije. Njemački pjesnik Hebbel je rekao: „Da li je teško utvrditi da Njemačka nacija do sada nije pokazivala samostalni život historije samoj sebi, već samo historiju bolesnog.“¹⁹⁾

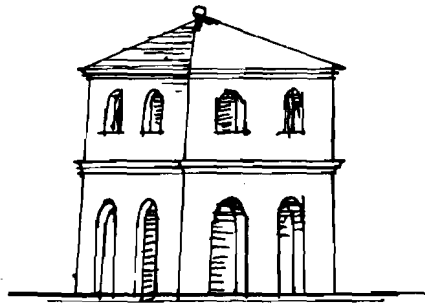
¹⁹⁾ Joyce J., *Ulysses*, str. 35.

Druga pretpostavka psihoanalitičke teorije historije našla je svoje mjesto u tekstu James Joycea: „Historija je mora od koje se pokušavam probuditi.”²⁰⁾

U smislu anticipacije Freudovih shvaćanja historije govori i Nietzsche: „Vrlo dugo je svijet bio ludnica.” Razistorija Dobrice Čosića je u isto vrijeme i čovjekova razneuroza. Historija je shvaćena kao uvremenjivanje i otuđenje. Razistorija je razotuđivanje. Nije najbitnije što se pokazuju greške i nesporazumi, što je valjano i vrijedno samo ono što nam je ostalo kao dokaz stvaralaštva individue. Nije niti najbitnije što razistorija otkriva minornost historijskih i priznatih ličnosti. To je sve fino razmišljanje i mudro tkanje života.

Najbitnije je da se historija osjeća kao mora, kao neuroza. To je cijeli sistem nastao na temeljima represije. Psihoanaliza predstavlja teoretski okvir istraživanja mogućnosti izlaska iz more i bježanja od upornog „progresa”. To je i izlazak iz čovjekove neuroze, izlazak iz historije. U slučajevima neurotičnih individualnosti uspjeh psihoanalitičke terapije je oslobađanje od prošlog, od lične historije. Metodologija psihoanalitičke terapije u aspektu historije je isto tako oslobađanje od prošlosti. Psihoanalitička svijest u jednom općem smislu je generalizirana svijest čovječanstva.

²⁰⁾ Nietzsche F., *The Philosophy of Nietzsche*, str. 712.

Austrijska karaula, 1876. — ušće Save u Dunav